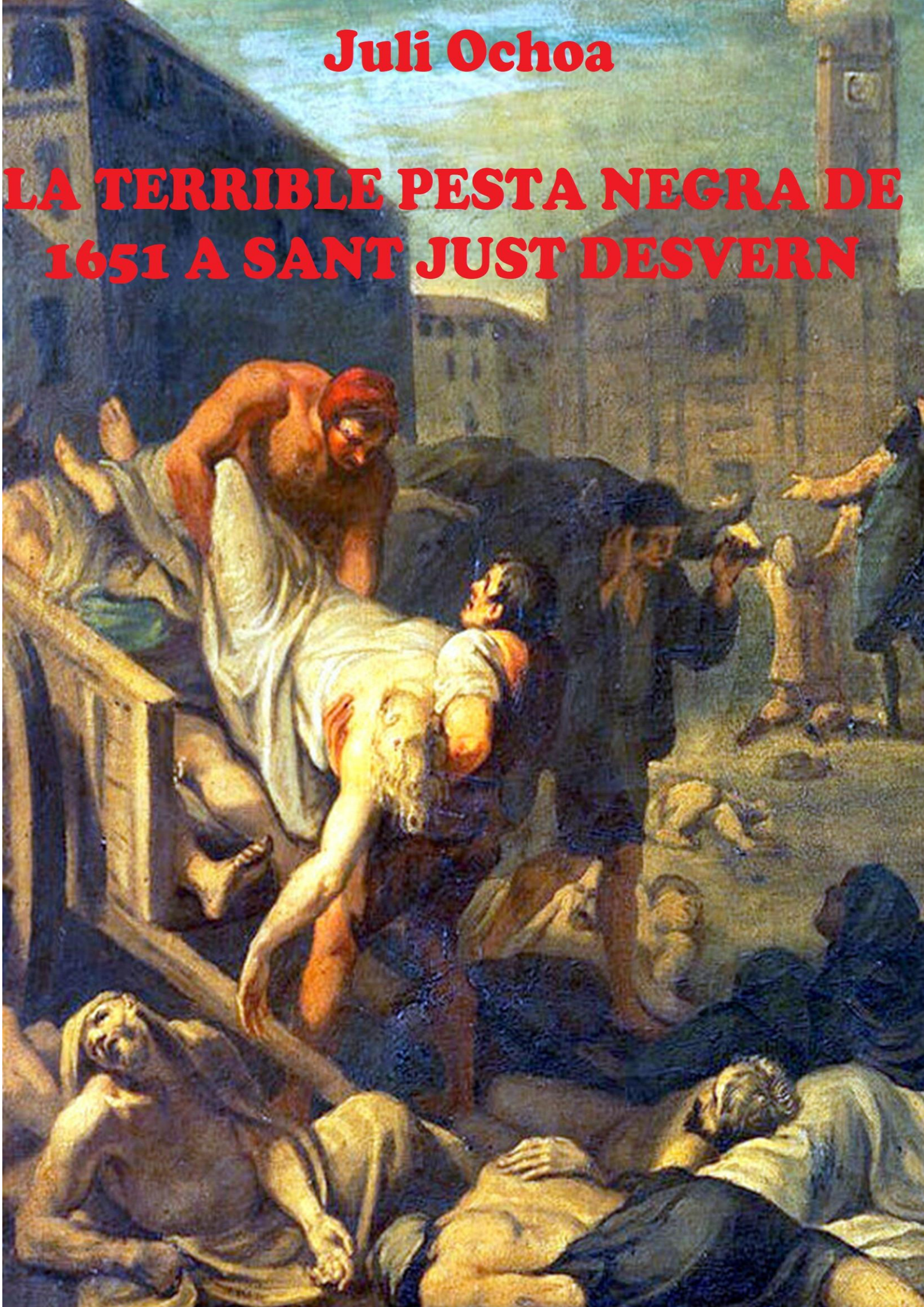

Juli Ochoa

LA TERRIBLE PESTA NEGRA DE 1651 A SANT JUST DESVERN

La prou coneguda Guerra dels Segadors, que havia començat l'any 1640 amb el Corpus de Sang, va acabar dotze anys després amb la caiguda de Barcelona en poder de les tropes espanyoles comanades pel marquès de Mortara i per Joan Josep d'Àustria, fill natural del rei d'Espanya Felip IV, després d'un setge que havia començat l'agost de 1651 i que va durar tot un any.

"Barcelona sitada por las armas del Rei Nro Sr. D. Phelipe 4". Oli sobre tela d'autor anònim. Col·lecció particular.

Molts santjustencs, davant l'arribada de l'enemic van fugir momentàniament, refugiant-se on bonament van poder. Una nota, escrita segurament per Mn. Joan Bonells, llavors rector de Sant Just Desvern, i que es conservava a l'arxiu parroquial fins la crema de 1936, deia:

> *«...perquè per ocasió del siti de Barcelona i de les guerres tothom s'ausentà de la parròquia a diferents llocs fins que fonch acabat lo siti i rendida la plassa».*[1]

Aquell terrible any de1651 va ser fatídic per la gent d'aquestes terres. D'un cantó es trobaven plenament immersos en una guerra que estaven perdent, i de l'altre, per acabar-ho d'adobar, el dia 9 d'abril de 1651 es declarava oficialment el contagi a Barcelona de l'espantosa epidèmia de la Pesta Negra, un mal que havia arribat a aquests encontorns un cert temps abans procedent de les terres de l'Ebre i, en darrera instància, de València, punt per on havia entrat a la Península procedent d'Alger. El ciutadà de Barcelona Miquel Onofre de Montfar i Sors, arxiver de la Corona d'Aragó, en el seu dietari, ens explica així l'arribada d'aquella plaga i la fugida de Barcelona de tota la seva família:

> *«En la fi del any 1650 y principi del any 1651, fonch nostre Señor servit amaneçar cástich de contagi sobre aquesta ciutat de Barcelona. Estigué, abans lo mal no fonch declarat, alguns 3 o 4 mesos, ço es de decembre 1650 fins al març de 1651, y aleshores se'n anà de aquella ciutat la major part de la gent, y entre altres forem nosaltres que'ns ne anarem a la torra, que fonch a 24 de mars de 1651, vigilia de la Anunciació y diumenge de Pasió de aquell any (dexant en*

[1] TENAS I ALIBÉS, Mn. Antonino: *Notes històriques del poble i parròquia de Sant Just Desvern*. Fidel R. Ferran. Barcelona, 1947. P. 26

> *casa M.^{n} Jaume Pujol, notari Causídich, y tota la familia que estava al costat, que restà en Barcelona). Estiguérem en dita torra 4 mesos y 6 dias ab molta alegria, salut y contento, encara que teniam per contrapés de pesar las desditxas de Barcelona puix se'ns referian cada dia mil tragedias».*[2]

Tot i que va presentar alguns petits períodes de treva en els que podia semblar que aquella passa volia remetre, el cas és que l'epidèmia de Pesta Negra que va tenir lloc entre els anys 1648 i 1654 a Catalunya, va ser la plaga més terrible de la història moderna, només comparable a aquella altra que es va patir l'any 1318 i que havia matat la quarta part de la població mundial.

Detall de "La plaga de la pesta", gravat de Jan Luyken (1649-1712).

Un altre barceloní, el menestral assaonador Miquel Parets i Alaver, a qui aquella terrible malaltia li va arravatar la seva dona i tres fills, ens descriu com era d'angoixant la situació que llavors es vivia:

> *«Se'm morí la muller y un minyó que anave per los tretze anys y altro que tenia onze y una minyoneta de un any que ma muller criave, que són quatre persones. Totes se'm moriren en manco de un mes. Y també ma mare y un minyó de quatre anys foren encontrats y van curar, y tots aquexos morts y malalts foren governats en ma casa, que·n puch donar bona raó del que costaven les dites malalties.».*[3]

Més endavant també ens diu:

> *«Per los camins se trobaven moltes persones pobres que s'encontraven i caminaven tant com podien i, com no podien més, s'ajeien en un marge i allà pantejaven fins que morien, que encara que hi passàs ningú, tothom ne fugia, que ningú no s'hi gosava acostar a dir-li ninguna cosa ni donar-li res, que era un mal tan dolent que aportà molt poca caritat ab si, que no es pot dir que no tan solament la gent fugien i s'apartaven dels malalts, però també s'apartaven dels bons, que no es gosaven acostar los uns ab los altros per temor que no apartassen lo mal apegat ab la roba, a on s'apega tant.».*[4]

---

[2] MESTRES, Apel·les: *Memories familiars de Miquel Onofre de Monfar (1651-1654)*. Dins *Boletín de la Real Academia de las Buenas Letras de Barcelona*. Vol. 16. Real Acadèmia de les Bones lletres de Barcelona. Barcelona, 1936. P. 31.

[3] PARETS, Miquel: *Dietari d'un any de pesta. Barcelona 1651* . Edició i estudi de James S. Amelang i Xavier Torres. Eumo Editorial. Vic, 1989. P. 24.

[4] Id., P. 62.

Fins i tot el propi Francisco de Orozco-Ribera y Pereira, marquès de Mortara, cap de les tropes que atacaven Barcelona reconeixia que la malaltia també s'escampava entre els seus soldats, cosa que s'esforçaven a amagar:

> *«...hauia enfermado algª gente, creziendo el contagio, con mala sospecha de la enfermedad, dissimulando lo possible el darle su proprio nombre, porque no le atenuase las reclutas del Ex*[ército]*.».*[5]

L'abans esmentat Miquel Parets ho confirma:

> *«... mentres que lo siti de l'enemich estigué devant Barcelona, sempre la pesta estigué entre ells, en particular a la part de Sant Martí, aont tenien lo espital de dit mal, que se'ls morí molta gent y meresqueren molt bé, que com en Sant Martí y Sant Andreu hi havia tant de mal de entrar per les cases y saquejar-les».*[6]

La veïna localitat d'Esplugues, on moltes de les seves famílies estaven íntimament emparentats amb altres tantes famílies santjustenques, també va patir l'assot de la pesta. L'historiador espluguí Mn. Esteve Carbonell ens en parla:

> *«La primera víctima fou a Cân Canyet (Cân Clota), on morí un home el dia 25 d'abril del 1651; altres vinguts ja empestats de Barcelona, moriren en altres cases en el dies 20 i 21 de juny del mateix any. Alguns moriren en unes coves o barraques construïdes a la muntanya de Puig d'Ossa (Sant Pere Màrtir), estenent-se l'epidèmia pel poble. Per tal d'evitar el contagi, els Jurats Gervasi Bofill i Joan Coll donaren algunes disposicions sanitàries i no permetien que fossin passats pel poble els difunts víctimes de la pesta, sinó enterrats prop de les mateixes coves o cases on vivien. Un fill de Pau Carbonell fou enterrat a l'hort de la pròpia casa; un noi de Baldiri Oliveras a un camp tocant a la casa, i així alguns altres habitants, també víctimes de la mateixa malura, foren sepultats prop mateix d'allí on morien».*[7]

La pesta també fa fer estralls a Vallvidrera. En poc més de dos anys, el seu rector, Mn. Pau Querol, va arribar a anotar trenta-vuit defuncions en el llibre d'Òbits parroquial, tenint en compte que per aquells anys les cases de Vallvidrera no eren més d'una vintena. Una de les més castigades va ser Can Balasc, a les Planes, on van morir cinc persones d'una mateixa família.

Aquí a Sant Just, una petita parròquia que l'any 1650 només tenia 33 cases amb 168 ànimes de comunió, el tràgic degoteig de víctimes mortals havia començat dues setmanes abans que a Esplugues...

---

[5] Biblioteca Nacional de España. MSS/10622. *Conquista de Cataluña / por el marqués de Olias y Mortara*. P. s/n (62).

[6] PARETS, Miquel: *Dietari...* Op. Cit. P. 72.

[7] CARBONELL, Mn. Esteve: *Esplugues de Llobregat. Monografia històrica*. Tipografia Emporium S.A. Barcelona, 1949. P. 98.

Masia de Can Vilà, on es va produir la primera víctima local documentada.

La primera víctima mortal de la qual es té constància va tenir lloc el dia 10 d'abril de 1651, en la persona de Josep Santfeliu i Miró, solter i hereu de la masia que ara coneixem pel nom de Can Vilà (seu del club d'equitació Poni Club Catalunya), el qual, precisament per causa d'aquell contagi, no va poder ser sepultat al cementiri parroquial, havent-ho de fer en una feixa situada entre la casa i la riera, mentre la resta de la família quedava confinada en quarantena domiciliària.

Així ho va recollir Mn. Joan Bonells en el corresponent llibre d'Òbits:

> *«fou enterrat en una feixa sota sa casa, perquè morí de pesta i se judica no ésser convenient enterrar-lo al fossar, per llevar la comunicació i perill d'encontrar-se altres,* [...] *ni se li feu bé per estar els seus sense poder comunicar amb ningú».*[8]

Encara no havien passat dues setmanes d'aquell decès que ja se'n produïa un altre a la família, el de la seva germana, la qual morí el 30 d'abril i *també «fou enterrada allí junt a sa casa perquè morí de pesta (déu-nos guard)...».*

Com a conseqüència de la mort de Josep Santfeliu, la primogenitura va passar a la seva germana Elisabet, la qual s'havia casat feia cosa d'un any amb el papiolenc Jacint Vilar, el cognom del qual va prendre llavors aquella casa, havent-se mantingut fins als nostres dies amb la sola variació d'haver passat del "Vilar" original a l'actual forma "Vilà".

Poc després, i en l'interval d'un mes, morien consecutivament i també de contagi, tres criatures filles de la família Massana, masovers de la coneguda finca (avui parc comarcal) de la Torreblanca, de la qual, en aquell temps, era propietari l'aristocràtic matrimoni format pel donzell Galceran de Dusai i Agullana i la seva muller Jerònima d'Aragall i Vilar, residents normalment a la seva casa palau del carrer de Montcada, a Barcelona.

El dia 10 de maig de 1651 moria a la masia actualment coneguda com Can Freixes un fill del que llavors era el seu propietari des de feia una cinquantena d'anys, el doctor Lluc Cabessa i Riber.

---

[8] Arxiu Parroquial de Sant Just Desvern. Llibre d'Òbits núm. 3 (1622-1667) Anotació del 10 d'abril de 1651.

Nascut a Vilafranca, Lluc Cabessa era fill del negociant vilafranquí Lluc Cabessa i de Jerònima Riber, natural de Pontons. Tenía el títol de doctor en medicina, professió que exercia, i era ciutadà honrat de Barcelona i jurat del Consell de Cent. Juntament amb la seva muller i fills, acostumava a alternar les estades a Can Freixes amb altres al seu domicili barceloní del carrer del Vidre, aquestes darreres motivades principalment per les seves activitats professionals i polítiques.

Lluc Cabessa també va sucumbir a la pesta, i així trobem que en el llibre d'Òbits número 3 (1622-1667), tot i que no està enregistrada la seva defunció, podem constatar com apareixen recollides les misses i honres fúnebres que li van ser dedicades, la qual cosa ens permet suposar que ell possiblement moriria al seu domicili barceloní.

A la seva mort, la masia de Can Freixes va passar a ser propietat del que possiblement era el seu gendre, el doctor en Dret i escrivà de manament barceloní Ramon Pellicer i Vidal. Can Freixes va acabar sent venuda a començament del segle XVIII als pares Carmelitans Calçats del convent del Carme, de Barcelona, desapareixent així de Sant Just aquell llinatge.

Les morts per contagi se seguien produint. El 5 de juliol de 1651 moria Pau Cortès i Solà, pagès, de 47 anys, fill d'Anton Cortès i d'Elionor Solà, amo de la Masia de Can Cortès.

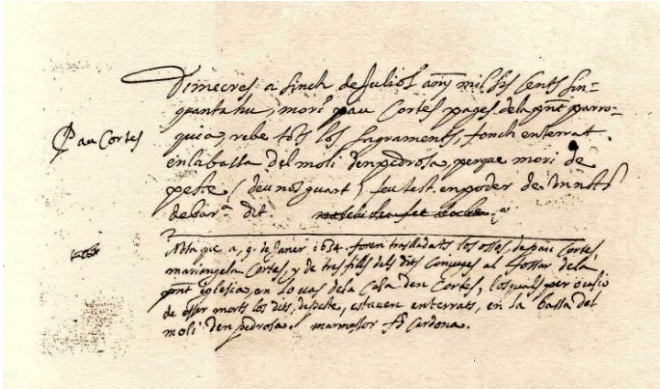

Detall del llibre d'Òbits numero 3 de l'arxiu parroquial de Sant Just Desvern, amb la partida de defunció de Pau Cortès i la nota explicativa del trasllat de les seves restes i les de la seva família al cementiri parroquial.

Tot i les rigoroses mesures de prevenció que usualment es feien, sorprenentment en Pau Cortès va poder rebre abans de morir assistència religiosa i fins i tot el concurs d'un notari per enregistrar les seves darreres voluntats. No obstant això, a l'hora de sepultar-lo, tampoc es va poder portar el seu cadàver al cementiri parroquial i va ser enterrat a la bassa del molí fariner (les restes del qual, magníficament restaurades, podem admirar al costat del poliesportiu municipal), ja que llavors aquell molí ja estava en desús. El rector Joan Bonells ens ho confirma:

«Dimecres a sinch de juliol any mil sis cents sinquanta hu, morí pau Cortes pages de la pnt parroquia, rebé tots los sagraments, fonch enterrat en la bassa del moli den pedrosa, perque mori de peste (deu nos guart) feu test. en poder de un notari de bar[a]».

Una setmana més tard, el 12 de juliol de 1651, moria la seva muller, la santjustenca Maria Àngela Cardona i Sadurní, de 34 anys, filla del també santjustenc i batlle parroquial Joan Cardona i Oriol i de la beguetana Àngela Sadurní i Rovira.

També van caure, víctimes d'aquella terrible malaltia, tres dels seus fills, amb la qual cosa, aquella família va haver de suportar, de cop, la pèrdua de cinc dels seus membres. Tots ells van ser sepultats a l'esmentada bassa del molí fariner.

El Molí Fariner abans de la seva restauració. A la seva bassa es van enterrar temporalment les víctimes de la pesta pertanyents a la família Cortès.

L'amic Raimon Masdéu, company del Centre d'Estudis Santjustencs, que també ha estudiat a fons aquest tema, ens informa que:

«Fins el mes de juliol de 1654 hi ha constància de morts per contagi a la parròquia de Sant Just Desvern, més de tres anys després del primer difunt: tres anys de convivència amb un "fantasma" que recorre la vall impunement, emportant-se infants, adults i vells sense distincions, desfent famílies senceres i anunciant, possiblement, la fi del món.».[9]

A poc a poc, la terrible epidèmia va anar remetent i progressivament es va poder anar tornant a la normalitat. Els morts, que en els moments àlgids havien estat sepultats en indrets apartats, lluny de la població, eren exhumats i duts a terra sagrada. Tal és el cas dels membres de la família Cortès, que van ser traslladats a instància de Francesc Joan Cardona i Sadurní, cunyat i marmessor testamentari del difunt Pau Cortès, com bé ens explica Mn Bonells:

> *«Nota que a 9 de janer de 1654 foren traslladats los ossos de Pau Cortès, Mariàngela Cortès y de tres fills dels dits cònjuges al fossar de la pnt iglésia, en lo vas de la Casa Cortès, los quals per ocasió de ser morts los dits de peste, estaven enterrats en la bassa del molí den Pedrosa. Marmessor Fc Cardona.».*

Sant Just Desvern, abril de 2020

[9] MASDÉU, Raimon: *La fi del món*. Dins *Butlletí de la Societat Catalana de Genealogia, Heràldica, Sigil·lografia, Vexil·lologia i Nobiliària*. Núm. 16. Sant Cugat del Vallès, desembre 2013. P. 16.